



**יצחק בצלאל:** הכל כתוב בספר : עם סופרים בישראל כיום (תל-אביב : הקיבוץ המאוחד, תשכ"ט 1969), עמ' 37-43.

## **אבות ישורון**

נולד בפולין ב-1904 ועלה לארץ ב-1925. שריו הראשונים התפרסמו ב-1934. אסופות-שיריו : „על חכמת דרכים" — תש"ב (בשמו הקודם : יחיאל פרלמוטר), „רעם" — תשכ"א, ו„שלושים עמ' של אבות ישורון" — תשכ"ה.

## כְּנוּיָהּ לַתְּפֹאֶרֶת יִשְׁנֵה־חֲדָשָׁה

אבות ישורון הוא משורר מיוחד במינו. אפשר לציין ייחודו ב"מלאכת" השיר: בדרך השימוש במלים ובצירופי-מלים מיוחדים, במרכיבי השיר, בקצב המיוחד, בפרץ המתחרז של מלים ומונחים בערבית וביידיש בשיריו. אך ענינים אלה נשאים למבקרים וחוקרי-שירה. אותנו עניין בשירתו, הצירוף המיוחד של משיכה להווי ערבי ול"ערביוזמים" מזה, ומזה זכרון-חסד לחיים היהודיים בגולה, שני עולמות שחלפו ואינם. שני עולמות, להם מביע אבות ישורון אהבה איניקץ. על תהליך צמיחתם של עולמות אלה בנפשו ובשירתו, הוא מספר:

האדם הראשון שפגשתי בארץ ישראל בעלותי אליה בשנת 1925, ואני בן 21 שנה, היה ערבי. היה זה הספן שהעבירני מהספינה לחוף. הוא שהעלה אותי לאדמת ארץ-ישראל, לא הרצל, לא וייצמן. מי זוכר היום את הספן הערבי שקידם את פניהם של רבבות עולים יהודיים לארץ? אני זוכר.

· בזכרונות של עולים יהודיים מאותה תקופה נזכרים ספנים ערביים, ולא-לטוב, כמי שהתייחסו בגסות לעולים, הונום, ויש שגזלו מהם את רכושם. ...

בגסות? גס הוא מי שכך מתאר את הדברים. הספן הערבי היה הגשר בין הגולה לארץ. הוא שהציב את רגלי העולה היהודי על פיסת קרקע. הוא שהעלה ממש לארץ, כאילו יילד אותי מחדש. יום יבוא ונקים בארצנו

מונומנט נישא לזכרו של הספן הערבי. זה היה עם אציל. אם תרצה, בראה זו מקופלת כל שירתי.

אבל אני רצייתי לספר על פגישה ראשונה אחרת. חיפשתי בארץ משהו יהודי, שאינו היסטוריה. לא ידעתי כיצד נראה אברהם אבינו, או דוד המלך. עיר האבות נדמתה בעיני כמין יפו. עליתי לארץ ברמ"ח אברי, עם מלוא הנשימה החמה של יהדות חיה שבי. והנה הערבי הראשון שפגשתי בארץ עצמה, היה איש עם זקן שחור, שהזכיר לי את אבי. פגשתיו בדרך והוא פנה אלי ב„סלאם עליכום“. הוא השליך גשר אל נפשי. היה זה גשר דו־סטרי, הלך ושוב. מצאתי בו משהו יהודי. אפילו בברכת „סלאם עליכום“, שדמתה ל„שלום עליכם“. הנוף בארץ היה נוף של גמלים וכבשים. כך בתל־אביב וכך במושבות שבהן הייתי: במגדיל, בכפר־סבא, בפתח־תקוה. כאן הייתי נפגש עם פועלים ערביים, מסב בבתי־הקפה שלהם...

האם לא נתקלת בשואה, האם הערבים לא נחשבו אז אויבים?  
לא. לא ראיתי בהם אויבים. ידעתי שיש ערבים הרוצים לרצוח יהודים, לגרשם מהארץ. אך הם אינם אויבים.

האין משום סתירה בדבריך? האין דבריך על הערבים הרוצים לרצוח אך אינם אויבים, בבחינת רומנטיקה זמנותקת מהמציאות?

אהבת עץ צומח זו רומנטיקה? מי שאוהב את האדמה, אוהב את מה שעליה. הערבי והגמל היו פה בנוף, כחלק ממה שעל פני האדמה הזאת. ואת שניהם אהבתי. כשהייתי עולה לירושלים באותם ימים, הייתי הולך ישר לכותל המערבי. וליד הכותל רבו הקבצנים. אפילו עכשיו פוקדים אותי געגועים לכותל. עכשיו, כשאני עולה לירושלים, אני הולך ישר לכנסת. כי חסר לי משהו. לכל אחד מאתנו יש תשוקה לתפארת, געגועים לתפארת של מעשים שלא יכולנו לעשותם בתולדותינו. וכי מתי יכולנו? עד ימי בית שני נשאנו בשרנו וחרבנו בשינינו; אחר־כך — רק בשרנו. עכשיו, שנפתח לנו שער, עלינו לבוא עם מוביל־המים־הזרם־החס־הרוחני שלנו, הלבבי־הרחב שלנו, כאן במדינת ישראל, לבוא עם חג „שמחת התורה“ שלנו, אל תוך הכפרים הערביים, ולהביא אותם אל כפרינו וערינו. זה הכרחי לנוער שלנו, שעבר משבר עצום במלחמת העצמאות. משבר של שתי שואות: שואת העם היהודי שנספה שם ושואת העם הערבי כאן. מי שקם בבוקר ורואה עם שישב כאן אתמול על אדמתו והנה איננו, ושומע מהוריו כי העם היהודי באירופה נספה בשואה, נוצרת בו סתירה. על מה שקרה שם, האב מספר; ואילו על מה שקורה כאן, עובר האב בשתיקה.

לפני שנים אחדות הוזמנתי לכנס יהודי־ערבי בעכו. בדרך לא ידעתי מה

אומר. לפתע ראיתי בית ערבי שעל גגו מונחות שתי אבנים גדולות, כנראה כדי שלא תעיף הרוח את הגג. והנה בדברי בכנס, אמרתי: אינני יודע מה זה עברים וערבים, אך אני יודע על יהודים וערבים, ששתי אבנים כבדות רובצות על גגנו, המזכירות שתי שואות שפקדו את שני העמים. שתי אבנים אלה, תעצומות עוז הן, ושום רוח לא תעיף את גגנו. לשאלתך אם יש לי ביקורת על היחס לערבים, יכולתי לציין אלף דברים. אציין אחד מהם:

עד לפני זמן קצר הירבו ראשי השלטון להשמיע, כי במלחמה עם הערבים ניצחנו, ניצחנו. בכך תקענו פגיון ברגש הכבוד הערבי, ומי שמכיר את המנטליות הערבית יודע כי לכבוד יש משמעות רבה לגביו. יחסנו לערביי הארץ קובע את אופי המוסר שלנו. מה שדרוש ביחסנו לערבים הוא לברכם לשלום, לבוא עם חגיגו לכפריהם (כן, עם חג „שמחת תורה“!) ולהביא חגיגה אלינו. פשוט מאד.

וזה פשוט, כי כוחנו הוא בהיותנו בנים לאברהם אבינו.

האם מכאן השם אבות ישורון? הלא את קובץ שיריך הראשון, „על חכמות דרכים“, פירסמת עוד בשמן הקודם, יחיאל פרלמוטר.

אספר לך את סיפור החלפת שמי: את שמי החלפתי במלחמת העצמאות, ביום ההשבעה של צה"ל. היה זה יום גדול, דוקא משום שלפי גילי לא לא הייתי חייב גיוס ומשום שעברתי חוויית גיוס אחרת, עוד בגולה, כאשר חייב הייתי גיוס לצבא הפולני. שוחררתי מזה רק ברגע האחרון, כאשר הצהרתי על רצוני לחיות בארץ-ישראל, דבר שהיה פוטר, לפי החוק הפולני, אדם מהשרות. והנה כאן צבא שלנו. היינו בקורס, בימי ההפוגה הראשונה. היינו רעבים למעט מדים ולא היו. נתמלאתי שמחה וחרדה: במה אבוא ליום ההשבעה, ללא מדים, ללא כל ציון המסמל את היום הגדול? וכך החלטתי שלציון המאורע אחליף את שמי בשם עברי. על החלפת שמי חשבתי שנים לפני אותו יום, אך תמיד עלו בראשי שמות כמו „פניני“ ו„מלכישוע“ ושאר שמות תוכיים מצוייצים בזנבות של ירוק וצהוב. עד כי עייפתי מהם ונשארתי בשמי. בלילה זה, שלפני ההשבעה, חזרתי לכל אותם שמות מבריקים ושחוקים ולא נראו לי. לא ישנתי כל הלילה. לפנות בוקר נזכרתי בימי ילדותי, בעירי — נולדתי בנסכיזש שבוהלין וגדלתי בעיר קרסניסטב — בסבי שהיה רבי, באמי ובחמשת ילדיה. גורל של אם שילדה ילדים הרבה ורק חלקם ראו אור החיים. ראיתי לנגד עיני את אמי יושבת ליד עריסת ילדה הבוכה ומנענעת אותו להרדימו. מנענעת ומנענעת והילד אינו נרדם. יש ואני חושד בה שלא רצתה שהילדים ירדמו, כדי להרעיף עליהם כינויי חיבה. לבסוף,

אמרה עוד כינוי אחד, שלאחריו נרדם הילד. היא אמרה „טאטאלך, טאטאלך“ (באידיש: „אבות, אבות“). וכשאמי היתה אומרת „אבות“ או „זכות אבות“ („זכוס אובס“ בלשונה), היא התכוונה לאבותיה ממש, שהיו אדמו"רים. הם היו קבורים בבית הקברות בעיר וזו היתה ממש חוויה לבקר בבית הקברות. מכאן נטלתי שמי הראשון „אבות“, והוא העיקר, אך עדיין לא היה השם השני. בבוקר הופעתי לטקס וחתמתי על גליון ההשבעה, בצד שמי הקודם, כתבתי את שמי הזמני: אבות הפנימי. מאוחר יותר החלפתי שם משפחתי לישראל. והכוונה היא שהאבות ניבטים בנו.

עזבתי את ביתי ועליתי לארץ. נטלתי מהם כל היקר להם, את שמם הטוב שהחלפתי, את רוח שפת קודשם, שעשיתיה לשפת שימוש יום יום. להם השארתי את שמם. את האידיש, את הצרות, המחלות והיסורים. דנתי אותם לפרך של געועים אין סופיים. נטלתי מהם את רוח היהנדס (היהדות — במבטא אידי), שהיא רוח החמלה והמצפוניות היהודית. באה השואה שהכריחה ששה מיליון מעמנו ובתוכם הורי ושלושה מחמשת ילדיהם. אני נותרתי כאן עם מכתביהם.

מכתבים רבים שקיבלתי מהורי וממשפחתי בגולה נתפוררו בימי נדודי בארץ. גם מה שנותר אצלי השארתי במפוזר. ביקשתי מנוחה מפניהם. יום אחד התחלתי ללקטם, ריכזתי, ולאחר שנים שבתי לקרוא בהם. היתה בהם קריאה אחת בלתי פוסקת לתשובה ממני. כתוב לנו מכתב, גלויה, אות אחת. כתוב, כתוב. עם שידוע אני כי כתבתי להם רבות, נראה היה לי כאילו לא עניתי להם מעולם. ושוב ניתקתי מהמכתבים. כששבתי אליהם, ראיתי בהם טביעת אצבעות. הם מויינו לפי תאריכים. מכתבי אבא לחוד, אמא לחוד. לימים התקנתי לי ארון לספרי וריכזתי כל ניירותי בתיקים. המכתבים נותרו בחוץ, לא הצטרפו לשום תיק. השארתים כך. התביעה החוזרת שבהם: ענה, ענה, ענה — לא הרפתה ממני. וכך התחלתי להשיב להם בשיר. כתבתי שיר ראשון בראשון למרס 1962. כתבתי שיר שני שלישי. עד שהגעתי לשלושים שירים, מהם שישה שירי פתיחה. עשרים שירי איגרת וארבעה שירי סיום. כשכתבתי את השיר השלושים, כ-15 חודשים לאחר כתיבת השיר הראשון, הרגשתי שאין לי מה לכתוב יותר. סיימתי.

אין גבול למה שאתה מרגיש על מה שאירע שם. אלא שכל זה אי אפשר לומר בשיר ולא בספר. אין גם שום דרך לכפר על מה שאירע, אלא במעשים טובים.

הציונות היתה תנועה לתחיית העם, אבל למעשה כל אחד מאתנו שעלה לארץ, נטש את ביתו, את משפחתו ועמו. ועשינו שבת לעצמנו. הם היו

נדונים לציפיה מורטת למכתבים, יומם ולילה, כשבא האסון, אולי הקלת-ראש באסונם מתחילה, בשל קשר המכתבים שנתרופף.

והיה דפיציט גדול של תפארת. בכל יהודי בגולה היתה תשוקה להדר. היהודי ראה בחזק — בבואה של דוד המלך.

אתה שואל מה צריך להיות יחסנו לגולה? אשיב לך. אני סבור שמה שיותר מהעם היהודי זה אותו חלק החי בישראל. איני מאמין בעתיד היהדות בגולה, אולם תיאורי הזוועות כבר היו לזרא לנוער בארץ. הנוער יבין את מה שאירע רק דרך תפארת המעשים של הוריו.

שיר ראשון שלי, „צום וצמאון“, פורסם בשנת 1934 ב„טורים“ שנה א'. אך עד שהעזתי לפרסם שיר משלי, עברתי הרבה היסוסים ולבטים. היתה קורא את „כתובים“ ואת „טורים“, ועובר על פני בית הקפה באלנבי בו היה יושב א. שלונסקי. לא העזתי לגשת אליו עד שפעם אזרתי עוז כשמצאתיו יושב לבדו. הראיתי לו את כתב-היד והוא שאלני, האם יש לך שירים נוספים? כתבתי לפני כן רק עוד שיר אחד.

קובץ שירי הראשון, „על חכמות דרכים“, ראה אור בשנת תש"ב, ואילו קובץ שירי „רעם“ נדפס בשנת תשכ"א.

כמה שירים שבקובץ זה, כמו „פסח על כוכים“: „הונא מחטטת“, הביאו עלי בשעת פרסומם התקפות והשמצות פרועות. האשימוני בכנעניות ובביזוי היהדות ומדינת ישראל. וזאת משום שקראתי בשירי ליחס של הבנה למה שאירע לערביי הארץ. מתקפי אף לא טרחו להבינני ופירשו בזדון מונחים בהם השתמשתי, כמו המונח „יהנדס“.

האם אתה משייך עצמך לאסכולה או לחבורה ספרותית כלשהי, או היש מי מהמשוררים הקרוב ללבך?

אינני שייך לשום אסכולה ספרותית. לא מצאתי לפני בספרות העברית שירים על ערביי הארץ. יש דבר שאיפיון את הסופרים בני דורי. הם שרויים היו ברגל וחצי בתוך העם היהודי כחטיבה תרבותית. הם השו עצמם משוררים יהודיים. שירתם עסקה במכלול החיים של העם היהודי כולו, בכל מקום אליו הגיע ספר עברי. הם הושפעו מן התרבות היהודית, מן האגדה העממית ולשון העם, האידיש.

כשבאתי לארץ, ידעתי עברית, מהתפילות ומהחינוך היהודי שקיבלתי. אבל חשבתי באידיש. הכתיבה בעברית היתה קשה. מהאידיש ומכל האקטיביות הלשונית שבה, היה צורך להינתק בכוח, בהכרה ובאגרוף ברזל. לנתק. ואז המלה העברית הרגילה לא הספיקה לבטא. מכאן החיפוש אחר הניב המיוחד ה„יוצא דופן“. לא היה זה רצון להדהים, או לחדש

חידושים לשמם. לא ביקשתי להיות „מודרני“. אך ביקשתי לשון שהיא חדשה בשבילי. בה במידה לא ראיתי פסול בשימוש במלים ערביות או אידיות בשירי, שכן השירה היא שפת החיים, פגישה עם החיים. היה זה נסיון לפרוץ בכל הכוח המצוי בי. ואם פצעתי מלים, אם פגמתי בהן, אם הצלחתי בנסיוני או לא — זו שאלה אחרת.

{23.10.64}